

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

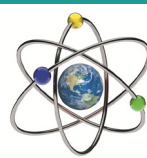
№3(2)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

*Elektron nashr. 566 sahifa,
16-mart, 2026-yil.*

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№C-5669363** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Katta guruh tarbiyalanuvchilarida kasb haqidagi dastlabki tasavvurlarni shakllantirish metodikasini innovatsion ekotizim sharoitida takomillashtirish	18
Uralova Fotima Baxtiyor qizi	
Malakali sportchilarning kommunikativ qobiliyatlarini takomillashtirishda sotsiologik yondashuv (gandbolchilar misolida).....	23
G. A. Valiyeva	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida motor alaliyali bolalarni ruhiy va nutqiy rivojlantirish usullari	27
Suyunova Surayyo Ulash qizi	
Sog'lom bola ekotizimining asoslari: ovqatlanish, immunitet va rivojlanish	31
Israilova Xusnida Adilovna	
Mobil ilovalar yordamida mustaqil o'qishni rivojlantirish	37
Raximova Feruza Najmiddinova	
Biologiya darslarida muammoli ta'lim texnologiyasini qo'llash orqali mantiqiy fikrlashni rivojlantirish	42
Dauekeeva Gulistan Orinbaevna	
Talabalarga ingliz tilidagi matnlarni kommunikativ metod yordamida o'qish texnikasini takomillashtirish usullari	46
Mo'minova Mahliyo Axrorjonovna	
Velosiped haydashning afzalliklari.....	49
Raxmonova Go'zal Bobir qizi	
Компетентностный подход как стратегическая основа модернизации образования и его реализация в преподавании русского языка как иностранного в Узбекистане	54
Мирзакбарова Севда Бахиддиновна	
Umumta'lim maktablarida texnologiya fani mashg'ulotlarini tashkil etishning zamonaviy yondashuvlari va metodlari.....	58
Ziyamova Gulbaxor Tulabayevna	
Типы аббревиации в русском и узбекском языках: сравнительно-типологический анализ.....	62
Рахмонова Бахтигул Пайзилловна	
Maktabgacha ta'limda nutqni rivojlantirish jarayonida didaktik o'yinlardan foydalanish metodikasi	65
Abidjonova Mushtariybonu Qobiljon qizi	
Tarbiyaviy tadbirlarni samarali tashkil etishda maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalarning o'zaro hamkorlik masalalari.....	71
Sanayeva Surayyo Bobonazarovna, Jabborova Shaxina G'affor qizi	
Qadriyatli yondashuv asosida talabalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash mexanizmlarini takomillashtirish ..	76
G'aybullayev Quvonchbek G'olibovich	
Maktab o'quvchilarida stressga barqarorlik namoyon bo'lishining psixologik tahlili	83
Ismoilova N. Z.	
Yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda milliy qadriyatlarning o'rni.....	87
Karshiyev Jaxongir Abdirayimovich	
Funksional savodxonlikni rivojlantirishda o'qish savodxonligining o'rni va ahamiyati	91
Xatamova Munisa Mamadulla qizi	
Transformatsiyalash tizimi asosida o'quvchilarning loyihalash kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligi	95
Jurayeva Zulayxo Islomovna	
Zamonaviy boshqaruv nazariyalarida rahbar muloqoti (transformatsion, kommunikativ va ishtirokchi boshqaruv yondashuvlari asosida).....	102
Islamova Dilfuza Dilshodovna	

Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida pedagogik kompetentlikni tabaqalashgan yondashuv asosida rivojlantirish mazmuni	107
Begmatova Nasiba Mengnarovna	
Bo'lajak maxsus pedagoglarni inklyuziv ta'limda subyektlar faoliyatini o'rgatish metodikasi	112
Dilshodov Abrorjon Dilshodjon o'g'li	
Pre-Reading Activities to Enhance Foreign Language Reading Comprehension: Reading "The Adventures of Tom Sawyer" in 10–11 Grades	118
Djumaniyazova Zulfiya Kaliyevna	
Nutq aktlarini o'rgatishda autentik materiallardan foydalanishning metodik imkoniyatlari (filologik yo'nalish talabalari misolida)	122
Fayzulloeva Chevar G'ayrat qizi	
Yangi O'zbekistonda talaba-yoshlarni milliy yuksaltirishda jadid-marifatparvarlari ilgari surgan g'oyalarning o'rni va roli	125
Mamadaliyev Abduvoxid Maxsitaliyevich	
Gimnastikaning O'zbekistonga kirib kelish va rivojlanish tarixi	128
N. Q. Mamasidova	
Uglevodorodlar tarkibini aniqlashda massa ulushiga asoslangan reflektiv yondashuv (7-9-sinflar misolida)	131
Maxamadiyev Sharofiddin Jumaboyevich, Smanova Zulayxo Asanaliyevna	
Screencasting materiallarini yaratish va ularni o'quv jarayonida qo'llash	134
Maxmudova Dilfuza Meliyevna, Ergashov Niyozxon Ilyozxon o'g'li	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda so'z shakllanishini psixolingvistik asoslari	137
Moxirabonu G'aniyeva Adxam qizi	
Maktabgacha ta'limdagi muammolar va yechimlar: o'zbekiston respublikasi tajribasi	140
N. Sh. Miryusupova	
Interaktiv kartografik resurslar va ularning ta'lim jarayonida qo'llanilishining didaktik, kognitiv hamda metodik asoslari	143
Olimova Aziza Abdullayevna	
Mentorlik tizimining tarixiy ildizlari va rivojlanish bosqichlari	147
Oxunova Dilnoza Qaxxorjonovna, Abdumannonova Durdonaxon Shuxratjon qizi	
Talabalarining psixologik holati va stress omillarining prokrastinatsiyaga ta'siri hamda mustaqil ta'lim faoliyatini qo'llab-quvvatlash usullari	150
Razakov Farxod Kuvondikovich, Rajabov Hikmat Toshevich	
Talabalarni stulda o'tirgan qiyofachi portreti ranglavhasini ishlashga o'rgatish metodikasi	154
Sadatov Chori Xolmuradovich	
Organik kimyo fanini o'qitishda teskari ta'lim va texnologiyalarning ahamiyati	158
Umrbekova Maftuna Ulug'bek qizi, Babanazarova Ayzada Omirbaevna, Abdulkakimova Gulziyba Ziyatdinovna	
Duduqlanishni bartaraf etishda kompleks metodlarini qo'llashning samaradorligi	162
Xasanova Barnoxon Abdusattor qizi	
Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv asosida bo'lajak o'qituvchilarning pedagogik kompetentligini takomillashtirish	165
Xolbozorova Nasiba Xolbozar qizi	
Проектирование персонализированных образовательных сценариев в дошкольном образовании средствами генеративного искусственного интеллекта	168
Пак Диана Александровна	
Bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda STEAM yondashuvining roli	170
Atenov Jandarbek Dayrabay o'g'li	
Innovatsion ta'lim muhitida talabalarining kasbiy muloqot kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik asoslari	173
Bo'ltakov Sanjarbek Xazratqul o'g'li	
Alohida ta'lim ehtiyojlari mavjud bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim tizimining ahamiyati	176
Mehmonova Nodiraxon Yusufxon qizi	

Duduqlanish nutq kamchiligini korrektsiyalashning maxsus va integratsiyalashgan texnologiyalarini rivojlantirish.....	180
Boxodirova Gulasalxon Ibrohimovna	
Эссе как инструмент формирования и диагностики компетенций в системе высшего образования .	184
Шейхмамбетов Сервер Рефикович	
Matallar va folklor hikoyalari: maktabgacha ta'lim tashkilotlarida interaktiv dars texnologiyalari.....	188
Azimova Nodira Hikmatovna	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda jismoniy sifatlarni rivojlantirish va ularni sportga yo'naltirishning pedagogik asoslari.....	191
Norboyev Komiljon Jurakulovich, Rustamova Kamola Xayrulla qizi	
Oliy ta'lim muassasalarida ijtimoiy-gumanitar fanlarning o'qitilishining ahamiyati.....	194
Burkhanova Sabo Tulanovna	
Oliy ta'lim muassasalarida O'zbekistonning eng yangi tarixini o'qitishning metodologik asoslari va muammolari	197
Norbutayeva Guzal Abdig'ofurovna	
Ta'lim tashkilotlarida sifatni boshqarish jarayonlarini tizimli rejalashtirishning nazariy va amaliy asoslari.....	200
Abdurashit Karimovich Avliyakov	
Tarbiya darslari samaradorligini oshirishda abdulla avloniy pedagogik hikmatlaridan foydalanishni metodik tashkil etish.....	204
Daliyeva Eliza Zokir qizi	
Badiiy-tarixiy meros asosida bo'lajak pedagoglarning refleksiv tafakkuri va kasbiy identifikatsiyasini rivojlantirish	207
Qodirova Mavluda Maxodir qizi	
Adabiyot darslarida lirik asarlarni vizual yondashuvlar asosida o'qitish usullari.....	210
Sobitova Mahmudaxon Shuxratbek qizi	
ESG tamoyillarini ta'lim tizimiga joriy etish orqali talabalarda ekologik, ijtimoiy va boshqaruv ko'nikmalarini shakllantirish	216
Tursunova Shahzoda Baxromovna	
Социально-психологические факторы нарушения психологического здоровья в семье	219
Гулру Тургунова	
O'zini tarbiyalash (self-development) g'oyasining Ibn Sino ta'limotidagi o'rni	229
Usmanova E'zoza Zokirjonovna	
Оценка динамики физиологических показателей волейболистов 12–16 лет в предсоревновательный и соревновательный периоды.....	234
Умматалиева Шерзода Шерали угли	
Individual sport turlarida sportchilarning natijadorlik kompetensiyasini motivatsion omillar asosida shakllantirish.....	239
Baratov Nasriddin Karshibayevich	
O'smirlarda internetdan ortiqcha foydalanishning psixologik oqibatlarini	243
Fayziyeva Nodira Sobirovna	
Transakt analiz: shaxslararo muloqotni tahlil qilishning nazariy va amaliy asoslari	247
Nilufar Sayfidinovna Sangirova	
Inklyuziv ta'lim jarayonini boshqarish mexanizmlarini rivojlantirish (umumiy o'rta ta'lim maktablari misolida)	252
Abdug'aniyev Abdurauf Abdumannonovich	
O'zbek milliy kurashining tarixiy rivojlanish bosqichlari va uning yoshlar tarbiyasidagi pedagogik ahamiyati.....	257
Xomudjonova Feruza Komiljon qizi, Almardanov Xasan Asqarovich	
Belbog'li kurashning shakllanishi va rivojlanish tarixi: jismoniy tarbiya tizimidagi o'rni va metodik imkoniyatlari	261
Xomudjonova Feruza Komiljon qizi, Norqizilov Muxammadbek Sherali o'gli	

Dzyudo kurashining tarixiy evolyutsiyasi va uning ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asosida qo'llanishi	265
<i>Xomudjonova Feruza Komiljon qizi, Norqobilov Jamshid G'ulomovich</i>	
Dzyudo kurashining tarixiy evolyutsiyasi va uning ta'lim jarayonida kompetensiyaviy yondashuv asosida qo'llanishi	270
<i>Xomudjonova Feruza Komiljon qizi, Nurullayev Fazliddin Murodulla o'gli</i>	
Raqamli muhitda shaxs xulq-atvori dinamikasi (bolalik va o'smirlar misolida)	275
<i>Raimdjanov Mirkarim Tolibjon o'g'li</i>	
O'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini oshirishning pedagogik va psixologik asoslari	278
<i>Suvanova Baxtigul Baxridinovna</i>	
Xalqaro tajriba asosida o'quvchilarda tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish mexanizmlari	283
<i>Azimov I. T., Mirzayeva N. I.</i>	
Boshlang'ich sinflarda ingliz tili o'qitishda didaktik vositalardan foydalanish	288
<i>Ziyaboyeva Sevara Saydullayevna</i>	
Yuqori malakali o'rta masofaga yuguruvchilarning jismoniy rivojlanish dinamikasi	292
<i>Nazarov Nuriddin Baxranovich</i>	
Maktab direktorining partisipativ boshqaruv faoliyatida qarorlar qabul qilish jarayonida ishtirokchilarning roli	297
<i>Jabborova Yulduzxon Hasan qizi</i>	
Tibbiyotda nizoli vaziyatlar va ularni bartaraf etish usullari	301
<i>Olimova Dono Shakirovna, Baxtiyorova Shahnoza Mansurbekovna</i>	
Ichki kasalliklarni tashxislashda klinik fikrlashning o'rni	304
<i>Tilavova Muqaddas, Hasanova Munisa, Mamatqulova Fayzo, Hakimova Xonbuvi Hakimovna</i>	
Транснациональные компании и проблема суверенитета национального государства	307
<i>Ф. Равшанов, Л. Сохибова</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda o'quv-biluv faoliyati motivatsiyasini rivojlantirishning pedagogik ahamiyati	311
<i>Muhammadiyeva Manzura Maratovna, Musulmonova Sabrina Akmal qizi</i>	
Texnologik ta'limda xorijiy tajriba	316
<i>Lochinbek Abdirasulov</i>	
Talabalarda ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirishning nazariy-metodologik asoslari	319
<i>Saffarova Mohidil Axmadovna, Mustafayeva Feruza Anvar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ona tili darslaridagi asosiy resurslari: "ona tili" darsligi, mashq daftari, o'qituvchi kitobi ta'lim samaradorligini oshirishning muhim omili sifatida	324
<i>Soatova Hilola Shuhrat qizi</i>	
Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi – zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida	328
<i>R. D. Mustayev, H. F. Abduvositov</i>	
Русскоязычная литература Узбекистана современного периода: проблематика, поэтика и художественный анализ	332
<i>Чернова Татьяна Алексеевна</i>	
O'smirlar orasida tengdoshlar bosimi va uning psixologik ta'siri	335
<i>Toshpo'latova O'g'loy Baxtiyor qizi</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarning maktabgacha yoshdagi bolalarda iste'mol madaniyatini shakllantirish jarayonida targeting yondashuvining pedagogik nazariy asoslari	339
<i>D. G. Umnov</i>	
Ona tili darslarini ikkinchi til tamoyillari asosida tashkil etish masalalari	344
<i>Maxkamova Guluzroxon Abdumutalibovna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ishlarni pedagogik jihatlardan tashkil etishning nazariy va amaliy aspektlari	347
<i>Mahkamov Mahammadjon Dadajonovich</i>	
Boshlang'ich sinflarda interfaol metodlar asosida dars jarayonini takomillashtirish metodikasi	351
<i>Muhammadjonova Durdonaxon Bahromjon qizi</i>	
Tarix darslarini modellashtirishda pedagogik metodlar tasnifi va ularning samaradorligi	354
<i>Ikrom Qodirov</i>	

Hadassah gospital maktabi modelining o'ziga xos xususiyatlari, pedagogik samaradorligi va uni O'zbekiston gospital maktablariga tatbiq etishning ahamiyati	357
<i>Abdullayev Aziz Habibullayevich, Ochilov Orazbek Qosim o'g'li, Alimova Dono Abbosxanovna</i>	
Davlat boshqaruvi tizimida korrupsiyaviy xavf-xatarlarni baholash va prognozlash metodologiyasi.....	361
<i>Amirxo'jayev Shukurjon Qurbonovich, Sotvoldiyev Akbarjon Umidjon o'g'li</i>	
Neyropedagogik yondashuv asosida o'quvchilarda pozitiv fikrlashni rivojlantirishning ilmiy-nazariy va amaliy asoslari	364
<i>Babakulova Dilnoza Ramazonovna</i>	
Boshlang'ich sinflarda nutqiy nuqsonlarning oldini olish va o'quvchilarning talaffuz madaniyatini shakllantirish metodikasi	367
<i>Baxtiyorova Nastarin Baxriddinovna, Daminova Dilbar Melimurodovna</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining bilim olishga qiziqishini oshirishda gamifikatsiya elementlaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslari.....	370
<i>G'aniyeva Gulxayyo Islom qizi, Raxmatova Shaxlo Mansurovna</i>	
Ingliz tili darslarida kitobxonlik ko'nikmalarining o'ziga xosligi	373
<i>Jo'raboyeva Turg'unoy Ikromjon qizi</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida lingvokognitiv kompetentlikni rivojlantirishning didaktik tizimi.....	377
<i>Kozimova Sadoqat</i>	
Umumta'lim maktablarida tabiiy fanlar (science)ni o'qitish orqali ekologik savodxonlikni shakllantirishning pedagogik asoslari	380
<i>Majitov Turg'unali Anvar o'g'li</i>	
Oilaviy munosabatlarda manipulyativ muloqot indikatsiyasi: psixologik tahlil va eksperimental natijalar.....	383
<i>Nishanova Zulfizar Yashin qizi</i>	
Bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishda raqamli ta'lim texnologiyalarining o'rni.....	386
<i>Nurulloyev Firuz No'monjonovich</i>	
Talabalarning kasbiy kompetensiyalarini shakllantirishning tarixiy-pedagogik asoslari (ma'rifatparvar mutafakkirlar merosi misolida).....	390
<i>Sabirov Kaxramon Bektursun o'g'li</i>	
Maktabgacha ta'lim yoshidagi 5-6 yoshli bolalarda muammoli vaziyatlarni mustaqil yechish qobiliyatini shakllantirish metodikasini takomillashtirish.....	393
<i>Tillayeva Vasila O'ktam qizi</i>	
Kritik fikrlash kompetensiyasining pedagogik va didaktik mazmuni	398
<i>Tursunaliyev Shaxzod Sherali o'g'li</i>	
Kurashchi qizlarning texnik harakatlarini kinematik va kinetik modellashtirish	402
<i>Xomudjonova Feruza Komiljon qizi</i>	
Oliy ta'limda ishga doir muloqot asoslari fanini o'qitish orqali talabalarning og'zaki fikrlash va nutq faoliyatini rivojlantirish	406
<i>Yuldasheva Dilnoza Bekturodovna</i>	
Роль онлайн-платформ и образовательных сервисов в формировании ответственности студентов.....	409
<i>Гуламов Жасур Баходирович</i>	
Изучение изменений полярного переключения негативных и позитивных эмоций среднего воздействия в процессе развития/реабилитации механизмов эмпатии	413
<i>Ягудин Дмитрий Рустамович</i>	
Produktiv nutq ko'nikmalari orqali nutq aktlarini o'qitish samaradorligi.....	421
<i>Sadikov Erkin Tursunovich</i>	
Проблемы формирования письменной коммуникативной компетенции у студентов выпускных курсов высших учебных заведений	424
<i>Раджабова Зебинисо Анваровна</i>	
Pedagogika sohasida yangi ilmiy yo'nalish – pedagogik innovatsiya.....	427
<i>M.U. Raxmanova</i>	

Muammoli o'qitish asosida kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning ijodiy kompetensiyalarini rivojlantirish.....	431
<i>Giyasova Shaxnoza Abdurafikovna</i>	
9–10 yoshli o'quvchilar orasidagi nizolarni korreksion yondashuv bilan boshqarish	435
<i>Qulmatov Sindorqul Ibragimovich, Yarbekova Yulduz Bahromjon qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda raqamli mediakompetentlikni rivojlantirish	439
<i>Mo'minova Madina, Mamasodiqova Saida</i>	
Разработка приложения для визуализации и анализа решения задач линейного программирования.....	442
<i>Маматов Ислонбек Ильесович, Бурунова Муниса Баходировна</i>	
Mustaqil ta'lim topshiriqlarini integrativ modellashtirish tashkiliy-metodik muammo sifatida	448
<i>Ibroximova O'g'iloy Inomjon qizi</i>	
Boshlang'ich ta'limda axloqiy tarbiyani baholash va "tarbiya kundaligi"ni joriy etish metodikasi.....	451
<i>Norimboyeva Sarvinov Abror qizi, Norimboyeva Sarvinov Abror qizi</i>	
Talabalarda vatanparvarlik fazilatlarini rivojlantirishning nazariy-pedagogik va didaktik asoslari	456
<i>Xaydaraliyev Xurshid Xamidullayevich</i>	
Zamonaviy yosh oilalarda gender munosabatining o'rganilganlik holati	462
<i>Abduqayumova Gulnoza Karimjon qizi</i>	
Arifmetik progressiyani o'qitishda "progressiya konstruktori" amaliy-tadqiqot metodining samaradorligi....	466
<i>Abdurahmonova Zamira Raxmatullayevna</i>	
Maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalarining kasbiy kompetentligini shakllantirishning mazmuni.....	471
<i>Ashurova To'lg'anoy Ergashevna</i>	
Onlayn shaxmat platformalarining boshlang'ich sinf o'quvchilari tafakkuriga ta'siri	475
<i>Boboqulov Chori Urolovich</i>	
Ta'lim tizimida boshqaruv samaradorligini oshirish.....	480
<i>Kadirkulov Dilmurod Alimahamedovich</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda muloqot madaniyatini shakllantirish mezonlari.....	485
<i>Mirsagatova Nargiza Sayfullayevna</i>	
Communicative Language Teaching in Modern Classrooms: Strengths, Limitations, and Pedagogical Implications	490
<i>Mirzaliyeva Sarvinov</i>	
Pedagogika oliy ta'lim muassasasi talabalarining fizikadan metodik faoliyatga tayyorgarligini rivojlantirish	493
<i>Murtazayev Zohid Murtazayevich</i>	
Zo'ravonlikning inson ruhiyatiga salbiy ta'siri va oqibatlari	497
<i>Mutabarxon Maxsudova</i>	
STEM ta'limi sharoitida o'quvchilarning texnik tafakkurini rivojlantirishning transdisiplinar metodik modeli	501
<i>Normuxamedov Zarif</i>	
Jadidchilar asarlarida boshlang'ich ta'limga oid pedagogik qarashlarning nazariy asoslari	507
<i>Sariboyeva Aziza G'apur qizi</i>	
Pedagogika tarixida dars samaradorligini oshirish bo'yicha qarashlar va amaliyotdagi innovatsion loyihalar tahlili.....	510
<i>To'raqulova Feruza Jobir qizi</i>	
Yosh qizlarda shaxsiy mustaqillik va oilaviy mas'uliyat muvozanati	514
<i>To'xtamatova Nargiza, Boltaboyeva Marg'uba</i>	
Individual dars mashg'ulotlari orqali boksning faolligini aniqlash xususiyatlari	517
<i>Usmonov Mansur Qurbonmurotovich</i>	
Преимущества и недостатки использования виртуальных лабораторных работ по физике	522
<i>Тилова Турдихол Баратовна</i>	
Neyrolingvistik dasturlashning (NLD) nazariy va amaliy jihatlarini	529
<i>Xolikova Dilobarxon Maxsitovna</i>	

Tabiiy fanlar darslarini o'qitishda muammoli texnologiyalardan foydalanish usullari	533
<i>Ochilova O'g'iloy Mardon qizi</i>	
Communicative-Pragmatic Analysis of Binary-Based Paremmas in English, Uzbek, and Russian Languages.....	537
<i>Jumanova Sabrina Vaydullo kizi</i>	
Kurash mashg'ulotlarida raqamli texnologiyalar qo'llanilishi.....	542
<i>Melikuziyev Azizjon Adaxamjon o'g'li</i>	
O'spirinlarda kasbiy tanlov noaniqligi sharoitida mustaqil qarorlarni rivojlantirishning psixologik xususiyatlari	546
<i>Karimova Gulxumor Shodi qizi</i>	
ChatGPT kabi til modellarining ta'lim va fan sohasiga ta'siri	550
<i>Djabbarova Xabiba Kuvandikovna</i>	
Biologiya ta'limida qo'llaniladigan masala va mashqlarning turlari, mazmuni va kreativlikni rivojlantirishdagi o'rni	554
<i>Yusupova Lobar Nizomjon qizi, Raxmatov Uchkun Ergashevich</i>	
Сравнительный анализ русской и узбекской концептосфер в контексте преподавания РКИ.....	560
<i>Рустамова Феруза Махмуджановна</i>	

BIOLOGIYA TA'LIMIDA QO'LLANILADIGAN MASALA VA MASHQLARNING TURLARI, MAZMUNI VA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI O'RNI

Yusupova Lobar Nizomjon qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Raxmatov Uchkun Ergashevich

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti dotsenti

Annotatsiya: Mazkur maqolada biologiya ta'limida qo'llaniladigan masala va mashqlarning turlari, ularning mazmuni hamda o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirishdagi o'rni ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda reproduktiv, qisman izlanishga yo'naltirilgan, muammoli, tadqiqot xarakteridagi va integrativ masalalarning didaktik imkoniyatlari yoritilgan. Shuningdek, masala va mashqlarning mazmuniy komponentlari, ularni tuzish prinsiplari hamda ta'lim jarayonida qo'llashning samarali usullari asoslab berilgan. Maqolada biologiya darslarida kreativ fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi amaliy topshiriqlar va metodik tavsiyalar ham keltirilgan. Natijada, masala va mashqlardan maqsadli foydalanish o'quvchilarning mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlarni hal etish va ilmiy yondashuv asosida qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil ekanligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: Biologiya ta'limi, masala va mashqlar, kreativ tafakkur, muammoli ta'lim, tadqiqot faoliyati, divergent fikrlash, integrativ yondashuv, didaktik vositalar, mustaqil fikrlash, metodik yondashuv.

Abstract: This article provides a scientific and methodological analysis of the types of tasks and exercises used in biology education, their content, and their role in developing students' creative thinking. The study examines the didactic potential of reproductive, partially exploratory, problem-based, research-oriented, and integrative tasks. It also substantiates the content components of tasks and exercises, the principles of their design, and effective methods for their implementation in the educational process. The article presents practical tasks and methodological recommendations aimed at enhancing creative thinking in biology classes. The findings demonstrate that the purposeful use of tasks and exercises contributes to the development of independent thinking, problem-solving skills, and decision-making based on a scientific approach.

Key words: Biology education, tasks and exercises, creative thinking, problem-based learning, research activity, divergent thinking, integrative approach, didactic tools, independent thinking, methodological approach.

Аннотация: В данной статье научно-методически проанализированы виды задач и упражнений, применяемых в обучении биологии, их содержание, а также их роль в развитии креативного мышления учащихся. В исследовании раскрываются дидактические возможности репродуктивных, частично-поисковых, проблемных, исследовательских и интегративных заданий. Также обоснованы содержательные компоненты задач и упражнений, принципы их конструирования и эффективные способы применения в образовательном процессе. В статье представлены практические задания и методические рекомендации, направленные на развитие креативного мышления на уроках биологии. В результате доказано, что целенаправленное использование задач и упражнений способствует развитию самостоятельного мышления, умения решать проблемные ситуации и принимать решения на основе научного подхода.

Ключевые слова: Биологическое образование, задачи и упражнения, креативное мышление, проблемное обучение, исследовательская деятельность, дивергентное мышление, интегративный подход, дидактические средства, самостоятельное мышление, методический подход.

KIRISH

Hozirgi globallashtirish va innovatsion rivojlanish sharoitida ta'lim tizimiga qo'yilayotgan talablar tubdan o'zgarib bormoqda. Zamonaviy jamiyat nafaqat tayyor bilimlarni o'zlashtira oladigan, balki ularni mustaqil ravishda qayta ishlay oladigan, yangi g'oyalar ishlab chiqadigan va muammoli vaziyatlarda samarali yechim topa oladigan mutaxassislarini talab etadi. Shu nuqtai nazardan, bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kreativ tafakkurini rivojlantirish masalasi alohida dolzarflik kasb etadi. Ayniqsa, biologiya fanining murakkab va ko'p qirrali mazmuni talabalardan nafaqat bilim, balki yuqori darajadagi fikrlash, tahlil qilish va umumlashtirish ko'nikmalarini talab qiladi.

Biologiya ta'limida kreativ tafakkur talabalarning tabiiy hodisalarni chuqur anglash, ularning o'zaro bog'liqligini tushunish hamda ilmiy muammolarga yangicha yondashuv asosida yechim topish imkonini beradi. Kreativ fikrlash rivojlangan shaxs biologik jarayonlarni faqat nazariy jihatdan emas, balki amaliy va hayotiy vaziyatlar bilan bog'lab tahlil qila oladi. Bu esa o'z navbatida biologiya fanini o'qitishda an'anaviy usullardan tashqari, innovatsion va interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi.

Ta'lim jarayonida masala va mashqlar muhim didaktik vosita sifatida xizmat qiladi. Ular talabalarning bilimlarini mustahkamlash, ularni amaliyotda qo'llash hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, muammoli va ijodiy xarakterdagi masala va mashqlar talabalarning fikrlash doirasini kengaytirib, ularni izlanishga undaydi. Bunday topshiriqlar orqali talabalar biologik qonuniyatlarni chuqurroq anglaydi, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlaydi hamda o'z fikrini asoslab bera olishga o'rganadi.

Mazkur maqolaning maqsadi biologiya ta'limida qo'llaniladigan masala va mashqlarning turlarini, ularning mazmunini hamda kreativ tafakkurni rivojlantirishdagi o'rnini ilmiy-metodik jihatdan tahlil qilishdan iborat. Shu maqsaddan kelib chiqib, quyidagi vazifalar belgilandi: biologiya ta'limida masala va mashqlarning mohiyatini aniqlash; ularning asosiy turlarini tasniflash; mazmuniy va didaktik xususiyatlarini yoritish; hamda masala va mashqlar orqali talabalarda kreativ tafakkurni rivojlantirish imkoniyatlarini asoslash.

Biologiya ta'limida masala va mashqlar talabalarning nazariy bilimlarini mustahkamlash, ularni amaliy faoliyat bilan bog'lash hamda mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiluvchi muhim didaktik vositalardan biridir. Ular ta'lim jarayonida nafaqat bilimni tekshirish, balki uni chuqurlashtirish, tizimlashtirish va ijodiy qo'llash imkonini beradi.

Masala va mashq tushunchasining pedagogik mohiyati, avvalo, talabaning bilish faoliyatini faollashtirish bilan belgilanadi. Mashq odatda ma'lum bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yo'naltirilgan takroriy yoki tizimli topshiriq bo'lsa, masala esa muayyan muammoli vaziyatni o'z ichiga olgan bo'lib, uni hal etish jarayonida talaba tahlil qiladi, solishtiradi, umimlashtiradi va xulosa chiqaradi. Shu jihatdan masalalar talabalarda mantiqiy va kreativ tafakkurni rivojlantirishda alohida ahamiyatga ega. Pedagogik nuqtai nazardan, samarali tashkil etilgan masala va mashqlar talabalarning faolligini oshiradi, ularni mustaqil izlanishga undaydi hamda bilimlarni ongli ravishda o'zlashtirishga yordam beradi.

Biologiya faniga xos masala va mashqlar o'zining mazmuni va yo'nalishi bilan boshqa fanlardan farq qiladi. Ular asosan tirik organizmlar, biologik jarayonlar, ekologik tizimlar va ularning o'zaro bog'liqligini o'rganishga qaratilgan bo'ladi. Biologik masala va mashqlarda ko'pincha kuzatish, tajriba natijalarini tahlil qilish, diagramma va jadval bilan ishlash, real hayotiy vaziyatlarni modellashtirish kabi faoliyat turlari qo'llaniladi. Bundan tashqari, biologiya fanidagi topshiriqlar talabalardan sabab-oqibat aloqalarini aniqlash, jarayonlarni tushuntirish hamda ilmiy xulosalar chiqarishni talab etadi. Bu esa ularning ilmiy dunyoqarashini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi^[3].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Nazariy va amaliy mashqlar o'rtasidagi farqlar ham biologiya ta'limida muhim ahamiyat kasb etadi. Nazariy mashqlar asosan o'rganilgan bilimlarni mustahkamlash, tushunchalar va qonuniyatlarni anglashga qaratilgan bo'lib, ular ko'proq savol-javob, izohlash, taqqoslash va tahlil qilish shaklida namoyon bo'ladi. Amaliy mashqlar esa talabalarning bilimlarini real faoliyatda qo'llashga yo'naltirilgan bo'lib, laboratoriya ishlari, tajribalar o'tkazish, biologik obyektlarni kuzatish va tadqiq etishni o'z ichiga oladi. Amaliy mashqlar orqali talabalar nazariy bilimlarini amaliy ko'nikmaga aylantiradi, tajriba asosida xulosa chiqarishni o'rganadi. Shu bois, biologiya ta'limida nazariy va amaliy mashqlarni uyg'un holda qo'llash talabalarning bilim darajasi va kreativ tafakkurini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi^[2].

Biologiya ta'limida masala va mashqlar talabalarning bilim darajasini bosqichma-bosqich rivojlantirishga xizmat qiladigan muhim didaktik vositalardan hisoblanadi. Ularning turlari talabalarning fikrlash faoliyatini oddiy takrorlashdan boshlab, murakkab ijodiy va tadqiqot darajasigacha olib chiqishga yo'naltiriladi.

Quyida biologiya fanida keng qo'llaniladigan asosiy masala va mashq turlari ilmiy-metodik manbalarga tayangan holda yoritiladi:

- 1. Reproduktiv (takrorlashga oid) mashqlar.** Mazkur mashqlar talabalarning ilgari o'zlashtirgan bilimlarini qayta tiklash va mustahkamlashga qaratilgan. Ular ko'pincha faktlarni eslab qolish, ta'riflarni qayta aytish, tayyor namunalar asosida ishlashni o'z ichiga oladi. Reproduktiv mashqlar boshlang'ich bosqichda zarur bo'lib, talabalarda tayanch bilim va ko'nikmalarni shakllantiradi. Biroq ular yuqori darajadagi tafakkurni rivojlantirish uchun yetarli emas^[6].
- 2. Qisman izlanishga yo'naltirilgan mashqlar.** Bu turdagi mashqlar talabalarning mustaqil fikrlashini qisman rag'batlantiradi. Unda talaba muammoni hal qilish jarayonida o'qituvchi tomonidan berilgan yo'nalish yoki ko'rsatmalarga tayangan holda faoliyat yuritadi. Masalan, biologik jarayonni tushuntirish

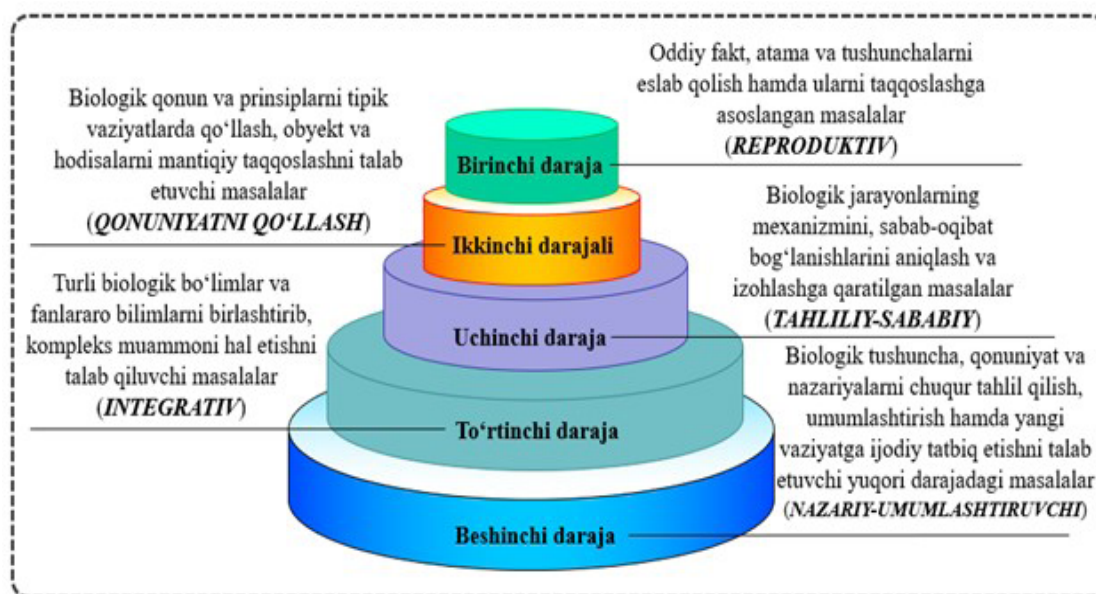
uchun berilgan ma'lumotlar asosida xulosa chiqarish talab etiladi. Bunday mashqlar talabalarda tahlil qilish va mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantiradi [7].

3. **Muammoli (problemali) masalalar.** Muammoli masalalar talabalarda bilishga bo'lgan ehtiyojni kuchaytiradi va ularni mustaqil izlanishga undaydi. Ushbu topshiriqlarda aniq yechim darhol berilmaydi, balki talaba muammoni hal etish uchun turli variantlarni ko'rib chiqadi, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlaydi va ilmiy asoslangan xulosaga keladi. Muammoli vaziyatlar orqali talabalarning kreativ tafakkuri, muammoga yangicha yondashish qobiliyati rivojlanadi [8].
4. **Tadqiqot xarakteridagi mashqlar.** Tadqiqotga yo'naltirilgan mashqlar biologiya ta'limida eng yuqori darajadagi faoliyatni talab etadi. Bu mashqlar talabalarning ilmiy-tadqiqot ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Ular muammoni mustaqil aniqlash, gipoteza ilgari surish, tajriba o'tkazish, natijalarni tahlil qilish va xulosa chiqarishni o'z ichiga oladi. Bunday mashqlar orqali talabalar haqiqiy ilmiy faoliyatga yaqinlashadi va ularning ijodiy hamda tanqidiy tafakkuri rivojlanadi [9].
5. **Integrativ (fanlararo) masalalar.** Integrativ masalalar biologiya fanini boshqa fanlar bilan bog'lash orqali bilimlarni yanada chuqurlashtirishga xizmat qiladi. Masalan, biologiya va kimyo, fizika yoki geografiya fanlari o'rtasidagi aloqadorlikni ochib beruvchi topshiriqlar talabalarning keng qamrovli fikrlashini shakllantiradi. Bunday mashqlar orqali talabalar turli fanlardan olingan bilimlarni uyg'unlashtirib, kompleks muammolarni hal qilishga o'rganadi [10].

Ta'lim oluvchilarning kognitiv faoliyati darajasi, mantiqiy tafakkuri hamda integrativ fikrlash ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish mezonlariga asoslanadi [2].

- *Birinchi daraja* reproduktiv xarakterga ega bo'lib, asosan fakt, atama va tushunchalarni eslab qolish hamda ularni taqqoslashga qaratilgan.
- *Ikkinchi daraja* biologik qonun va qonuniyatlarni standart vaziyatlarda qo'llash hamda obyekt va hodisalarni mantiqiy taqqoslashni talab etadi.
- *Uchinchi daraja* biologik jarayonlarning mexanizmini ochib berish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash va tahlil qilishga yo'naltiriladi (1-rasm).
- *To'rtinchi daraja* turli biologik bo'limlar hamda fanlararo bilimlarni integratsiyalash asosida kompleks muammolarni hal etishni nazarda tutadi.
- *Beshinchi daraja* esa biologik tushuncha, qonuniyat va nazariyalarni chuqur umumlashtirish, tizimlashtirish hamda yangi vaziyatlarda ijodiy qo'llashni ifodalaydi.

Mualliflik nuqtai nazaridan, taklif etilayotgan mazkur darajali tasnif biologik ta'lim jarayonida masalalarni differensial tanlash, ta'lim oluvchilarning kognitiv faoliyati darajasini aniqlash hamda ularning intellektual rivojlanishini bosqichma-bosqich baholash imkonini beradi [U.Raxmatov].

1-rasm: Biologik masala va mashqlarning murakkablik darajasiga ko'ra turlari (U.Raxmatov bo'yicha)

Demak, biologiya ta'limida masala va mashqlarning turli darajada tashkil etilishi talabalarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini izchil rivojlantirishga xizmat qiladi. Ularni to'g'ri tanlash va metodik jihatdan asosli qo'llash esa kreativ tafakkurni shakllantirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

Biologiya ta'limida masala va mashqlarning samaradorligi ularning mazmuni va tuzilishiga bevosita bog'liqdir. To'g'ri tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchilarning bilimlarini chuqurlashtirish, ularni tizimlashtirish hamda amaliy faoliyatga yo'naltirish imkonini beradi. Shu bois masala va mashqlarni ishlab chiqishda ularning mazmuniy komponentlari, didaktik talablari, murakkablik darajasi hamda hayotiy yo'naltirilganligi alohida e'tiborga olinadi^[4].

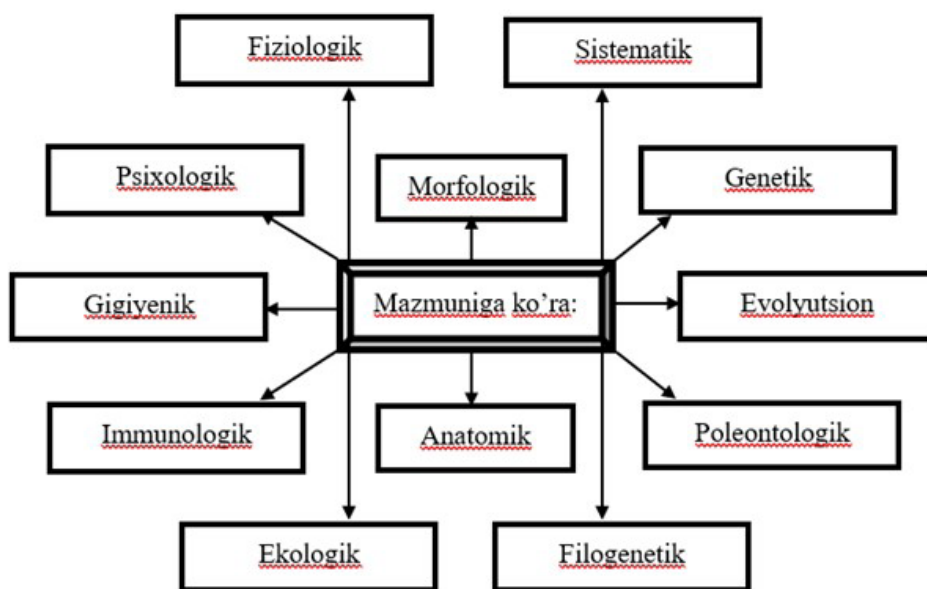
Masala va mashqlarning mazmuniy komponentlari, avvalo, biologik bilimlarning asosiy elementlari – faktlar, tushunchalar va qonuniyatlardan tashkil topadi. Faktlar biologik obyekt va hodisalar haqidagi aniq ma'lumotlarni ifodalaydi (masalan, hujayra tuzilishi, organizmlarning xususiyatlari). Tushunchalar esa ushbu faktlarni umumlashtirish orqali shakllanib, o'quvchilarning nazariy tafakkurini rivojlantiradi. Qonuniyatlar esa biologik jarayonlarning ichki bog'lanishlari va rivojlanish tendensiyalarini aks ettiradi. Mazkur komponentlarning uyg'unligi masala va mashqlarning ilmiy asoslanganligini ta'minlaydi hamda o'quvchilarda yaxlit biologik dunyoqarashni shakllantiradi^[1].

Didaktik talablar masala va mashqlarni tuzishda muhim mezon hisoblanadi. Avvalo, topshiriqlar o'quvchilarning yosh va individual xususiyatlariga mos bo'lishi zarur. Shuningdek, ular aniq maqsadga yo'naltirilgan, tushunarli va izchil tuzilgan bo'lishi kerak. Masala va mashqlar o'quvchilarni faol fikrlashga undashi, ularni mustaqil izlanishga rag'batlantirishi lozim. Bundan tashqari, topshiriqlar ta'limning nazariy va amaliy jihatlari uyg'unlashtirishi, fanlararo bog'liqlikni aks ettirishi hamda bosqichma-bosqich murakkablashib borishi talab etiladi.

Mashq va masalalarning murakkablik darajasi o'quvchilarning bilim darajasi va tayyorgarligiga mos holda belgilanishi kerak. Dastlab oddiy reproduktiv topshiriqlardan boshlab, keyinchalik qisman izlanishga yo'naltirilgan va muammoli masalalarga o'tiladi. Yuqori bosqichda esa tadqiqot xarakteridagi murakkab topshiriqlar qo'llaniladi. Bunday ketma-ketlik o'quvchilarning fikrlash faoliyatini izchil rivojlantirishga, ularni oddiydan murakkabga o'tish tamoyili asosida o'qitishga imkon beradi. Shu bilan birga, murakkablik darajasining to'g'ri tanlanishi o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va ularning motivatsiyasini oshiradi.

Masala va mashqlarning hayotiylik va amaliy yo'naltirilganligi ham muhim ahamiyatga ega. Biologiya fanining mazmuni bevosita real hayot bilan bog'liq bo'lganligi sababli, topshiriqlar ham o'quvchilarning kundalik hayoti, atrof-muhit, sog'liqni saqlash va ekologik muammolar bilan bog'lanishi maqsadga muvofiqdir. Bunday yondashuv o'quvchilarga o'z bilimlarini real vaziyatlarda qo'llash imkonini beradi, ularning ekologik madaniyati va mas'uliyat hissini shakllantiradi. Amaliy yo'naltirilgan masala va mashqlar esa o'quvchilarning tajriba o'tkazish, kuzatish va natijalarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Tadqiqotchi O.S.Xolmurodova o'zining izlanishlari davomida bo'lajak biologiya o'qituvchilarining kreativ kompetensiyalarni rivojlanishiga imkon beradigan masala va mashqlarning mazmuniga ko'ra 2-rasmdagi turlarga ajratishni taklif etgan^[5].

2-rasm: Talabalarda kreativ kompetensiyalarni rivojlanishiga imkon beradigan masala va mashqlarning mazmuniga ko'ra turlari(O.S.Xolmurodova bo'yicha).

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Zamonaviy biologiya ta'limida o'quvchilarning kreativ tafakkurini rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Masala va mashqlar bu jarayonda nafaqat bilimni mustahkamlash vositasi, balki o'quvchilarning ijodiy fikrlashini faollashtiruvchi samarali metodik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. To'g'ri tashkil etilgan topshiriqlar o'quvchini tayyor javobni qabul qiluvchi emas, balki bilimni mustaqil yaratuvchi subyektga aylantiradi.

Kreativ tafakkur tushunchasi odatda yangi g'oyalarni ilgari surish, noodatiy yechimlar topish va mavjud bilimlarni yangicha kombinatsiyada qo'llay olish qobiliyati bilan izohlanadi. Uning asosiy komponentlariga originallik (yangilik yaratish), moslashuvchanlik (turli yondashuvlarni qo'llay olish), ravonlik (ko'p g'oya ishlab chiqish) va aniqlik (g'oyani mukammallashtirish) kiradi. Biologiya ta'limida ushbu komponentlarni rivojlantirish masala va mashqlar orqali samarali amalga oshiriladi, chunki biologik mazmun o'z tabiatiga ko'ra murakkab, tizimli va ko'p variantli yechimlarni talab etadi.

Muammoli vaziyatlar yaratish kreativ tafakkurni rivojlantirishning eng muhim shartlaridan biridir. Bunday vaziyatlarda o'quvchilar oldida aniq va tayyor yechimga ega bo'lmagan savol yoki topshiriq qo'yiladi. Masalan, ekologik muammolar, organizmlarning moslanish mexanizmlari yoki genetik o'zgarishlar bilan bog'liq masalalar o'quvchilardan chuqur tahlil va mustaqil xulosa chiqarishni talab qiladi. Muammoli vaziyatlar o'quvchilarda bilishga qiziqishni kuchaytiradi, ularni izlanishga undaydi va natijada ijodiy fikrlash faollashadi.

Divergent fikrlashni rivojlantirish biologiya ta'limida muhim metodik yo'nalish hisoblanadi. Divergent fikrlash bir muammoning bir nechta yechim variantlarini ishlab chiqishga asoslanadi. Bu jarayonda o'quvchilarga ochiq turdagi savollar, bir nechta to'g'ri javobga ega topshiriqlar, taqqoslash va modellashtirishga oid mashqlar beriladi. Masalan, "agar muayyan ekologik omil o'zgarsa, organizm qanday moslashadi?" kabi savollar o'quvchilarning fikrlash doirasini kengaytiradi. Shuningdek, diagramma tuzish, biologik jarayonlarni modellashtirish va alternativ gipotezalar ilgari surish kabi usullar ham divergent fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Masala va mashqlar orqali mustaqil fikrlash va qaror qabul qilish ko'nikmalarini shakllantirish ham muhim ahamiyatga ega. O'quvchilar topshiriqlarni bajarish jarayonida ma'lumotlarni tahlil qiladi, muhim belgilarni ajratadi, muammoni hal qilish yo'llarini tanlaydi va yakuniy qarorga keladi. Bu jarayon ularning tanqidiy fikrlashini ham rivojlantiradi. Ayniqsa, tadqiqot xarakteridagi mashqlar va muammoli masalalar o'quvchilarga mustaqil ravishda gipoteza ilgari surish, uni tekshirish va asoslangan xulosa chiqarish imkonini beradi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Biologiya ta'limida masala va mashqlardan samarali foydalanish o'quvchilarning bilimni chuqurlashtirish bilan birga, ularning kreativ tafakkurini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu bois dars jarayonida nazariy bilimlarni amaliy topshiriqlar bilan uyg'unlashtirish muhim metodik yondashuv hisoblanadi.

Biologiya fanida qo'llaniladigan mashqlar turli yo'nalishda bo'lib, ular o'quvchilarning bilim darajasiga mos ravishda tanlanadi.

Masalan:

- **Reproduktiv mashq:** "Hujayraning asosiy qismlarini sanab bering va ularning funksiyalarini izohlang.";
- **Tahliliy mashq:** "O'simlik va hayvon hujayralarining o'xshash va farqli jihatlarini jadval asosida taqqoslang.";
- **Muammoli masala:** "Agar muhit harorati keskin pasaysa, o'simliklarda fotosintez jarayoni qanday o'zgaradi? Sababini tushuntiring.";
- **Amaliy mashq:** "Mikroskop yordamida piyoz po'sti hujayrasini kuzating va natijalarni rasm yoki sxema ko'rinishida ifodalang.".

Bunday mashqlar o'quvchilarning nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, ularni amaliy faoliyatga jalb etadi.

Kreativlikni oshiruvchi topshiriqlar namunasi. Kreativ tafakkurni rivojlantirish uchun an'anaviy topshiriqlardan tashqari, ochiq va ijodiy xarakterdagi mashqlarni qo'llash maqsadga muvofiq:

1. "Agar siz biolog olim bo'lsangiz, yangi o'simlik turini qanday yaratgan bo'lardingiz? Uning xususiyatlarini tavsiflang."
2. "Ekologik muammoni tanlang va unga biologik yechim taklif qiling."
3. "Genetik o'zgarishlar natijasida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan yangi organizm modelini ishlab chiqing."
4. "Ma'lum bir ekotizimni tasvirlab, undagi o'zgarishlar qanday oqibatlariga olib kelishini prognoz qiling."

Bunday topshiriqlar o'quvchilarda divergent fikrlashni rivojlantiradi, ularni mustaqil g'oya ishlab chiqishga undaydi va biologik bilimlarni real hayot bilan bog'lashga yordam beradi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'qituvchi uchun metodik tavsiyalar: Biologiya darslarida masala va mashqlardan samarali foydalanish uchun o'qituvchi quyidagi metodik jihatlarga e'tibor qaratishi lozim:

- mashq va masalalarni oddiydan murakkabga tamoyili asosida tizimli tashkil etish;
- har bir topshiriqni aniq didaktik maqsadga yo'naltirish;
- muammoli vaziyatlar yaratish orqali o'quvchilarning qiziqishini oshirish;
- o'quvchilarni mustaqil fikrlashga undovchi savollarni ko'proq qo'llash;
- amaliy va laboratoriya mashg'ulotlariga keng o'rin berish;
- fanlararo integratsiyani ta'minlash orqali bilimlarni chuqurlashtirish;
- har bir o'quvchining individual xususiyatlarini inobatga olish.

Shuningdek, o'qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar va raqamli vositalardan foydalanish orqali dars samaradorligini oshirishi mumkin.

Biologiya ta'limida masala va mashqlardan samarali foydalanish o'quvchilarning nafaqat bilimini mustahkamlash, balki ularning kreativ tafakkurini rivojlantirishda ham muhim metodik vosita ekanligi tadqiqot davomida asoslandi. Mazkur topshiriqlar tizimli ravishda tashkil etilganda o'quvchilarning bilish faoliyati faollashadi, ular bilimlarni ongli ravishda o'zlashtiradi va amaliyotda qo'llash ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, biologiya fanida qo'llaniladigan masala va mashqlarni reproduktivdan boshlab, muammoli va tadqiqot xarakterigacha bo'lgan bosqichlarda izchil qo'llash o'quvchilarning fikrlash jarayonini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ayniqsa, muammoli va ijodiy topshiriqlar o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish, muammoga turli nuqtai nazardan yondashish hamda yangi g'oyalar ishlab chiqish qobiliyatini shakllantiradi. Shuningdek, masala va mashqlarning mazmunini to'g'ri tanlash, ularni hayotiy va amaliy vaziyatlar bilan bog'lash o'quvchilarning biologik bilimlarga bo'lgan qiziqishini oshiradi va ularning ekologik hamda ilmiy dunyoqarashini kengaytiradi. Bu esa o'z navbatida ta'lim jarayonining samaradorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Raxmatov U.E. Masala mashqlar orqali umumiy o'rta ta'lim maktablari biologiya o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini takomillashtirish. Monografiya. – T.: LAVITA PRINT, 2025. – 162 b.
2. Raxmatov U.E., Shaxmurova G.A., Azimov I.T. Biologiyadan masala va mashqlar yechish. Darslik. "SARVAR PRINT" nashriyoti - Toshkent, - 2024 - 299 b.
3. Jumanov M.A., Raxmatov U.E. Integrativ yondashuv asosida biologiya fanidan olimpiada masalalarini yechish metodikasi // Maktabgacha va maktab ta'limi pedagogika va psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal. – Toshkent, 2025. № 9-son. – B. 387-392.
4. Raxmatov U.E. Biologiya fanidan olimpiada masalalarini yechishda integrativ yondashuvni tadbiq etish metodikasi // Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy Axborotlari ilmiy-nazariy jurnali – Toshkent, 2025. №9-son. B. 114-128.
5. Raxmatov U.E., Xolmurodova O.S. Bo'lajak biologiya o'qituvchilarini tayyorlashda foydalaniladigan masala va mashqlarni tanlash mezonlari va ko'rsatkichari // Муғаллим ҳәм ўзликсиз билимлендирий – Нөкис, 2023. №2/3-сан. ISSN 2181-7139 – B. 196-200.
6. Ismoilov A.A. Biologiya ta'limida masala va mashqlardan foydalanish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 128 b.
7. Saidov B.B. Biologiya fanini o'qitishda innovatsion yondashuvlar. – Toshkent: O'qituvchi, 2020. – 156 b.
8. Jo'rayev Sh.Sh. Muammoli ta'lim texnologiyalari va ularning samaradorligi. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021. – 142 b.
9. Qodirov N.N. Biologiya ta'limida tadqiqot faoliyatini tashkil etish metodikasi. – Toshkent: Universitet, 2018. – 134 b.
10. Karimova D.D. Fanlararo integratsiya asosida ta'lim samaradorligini oshirish. – Toshkent: Innovatsiya, 2022. – 150 b.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №3(2)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.